

# ศิลปะกับการสื่อสารทางสังคม : ความเป็นไปได้ในการวิจัยร่วมสาขา\*

เจตนา นากวัชร\*

โดยทั่วไปแล้ว ในการศึกษาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร เราจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบที่เป็นหลักพร้อมกันไป อันได้แก่ ผู้ส่งสาร ตัวสาร ตัวสื่อและผู้รับสาร เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาตัวสื่อโดยอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่รุดหน้าไปได้รวดเร็วมากเสียจนเราอดไม่ได้ที่จะทึ่งกับความสำเร็จของมนุษย์ในขั้นนี้ การติดต่อสื่อสารที่เป็นไปได้อย่างสะดวกง่ายดายทำให้โลกแคบลง ทำให้มนุษย์มี

ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น นักคิดตะวันตกบางคน เช่น Marshall Mc Luhan ถึงกับตีความปรากฏการณ์นี้ว่า สังคมมนุษย์กำลังจะพัฒนากลับไปสู่ระบบความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของชุมชนขนาดเล็กอันเป็นลักษณะของสังคมดั้งเดิม<sup>๒</sup> แต่เราคงจะต้องไม่ลืมว่าความสัมพันธ์ในลักษณะใหม่นี้มิใช่เป็นไปในรูปของมนุษย์สัมพันธ์มนุษย์เสมอไป แต่เป็นการสัมพันธ์กันโดยผ่านตัวสื่อ ซึ่งผู้เขียนได้เคยเสนอความคิดไว้ว่าเป็นประสบการณ์ชั้น “ศตยภูมิ” ในบทความเรื่อง “วิถีการของมนุษยศาสตร์” ในการสัมมนาในหัวข้อ “มนุษยศาสตร์ : อะไร ทำไม อย่างไร” ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

\* ศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาเยอรมัน คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๑ บทความนี้เขียนขึ้นเพื่อเสนอในการประชุมปฏิบัติการเรื่อง “การวิจัยร่วมสาขา : การสื่อสารทางสังคม” ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕-๒๖ มิถุนายน ๒๕๓๑.

๒ Marshall Mc Luhan : *Understanding Media*. London : Routledge and Kegan Paul 1964, pp. 15-42.

วันที่ ๗-๘ พฤษภาคม ๒๕๒๕<sup>๓</sup> ในส่วนที่ว่าการสื่อสารในสังคมมนุษย์จะพัฒนาไปไกลจนถึงขั้นที่เรียกว่า “ตัวสื่อคือตัวสาร” คือสภาพที่สังคมพร้อมที่จะรับข้อสนเทศอันหลากหลายโดยไม่พะวงถึงเนื้อหาหรือไม่นั้นยังเป็นสิ่งที่ถกเถียงกันอยู่ ประสพการณ์ของสังคมไทยเองในปัจจุบันอาจชี้ให้เห็นได้ว่าเรายังไปไม่ถึงขั้นนั้นแน่ จริงอยู่สมาชิกในประชาคมของเราให้ความสนใจกับตัวสื่อมากขึ้นอย่างแน่นนอนเรายังชอบดู “ข่าวดาวเทียม” ซึ่งแม้แต่ข้อก็เป็นการเน้นศักยภาพของตัวสื่อและในบางครั้งเราอาจจะ “คิด” สื่อบางประเภทมากจนถึงขั้นที่ไม่ใส่ใจกับคุณค่าของตัวสาร หรือของเนื้อหา

แต่รายการสัมภาษณ์นางงามจักรวาลเมื่อคืนวันพุธที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๓๑<sup>๔</sup> อันเป็นรายการ “สด” ที่พิสูจน์ให้เห็นถึงพลังอันมหาศาลของเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ กลับกลายเป็นบทเรียนอันสำคัญยิ่ง

สำหรับวงการสื่อสารของไทย ปฏิกริยาตอบโต้ที่เป็นไปในทางลบต่อคำถามของผู้แทนสื่อมวลชนไทยเป็นตัวชี้ที่ประจักษ์ชัดว่า “ตัวสื่อ” อันเป็นอิสระจาก “ตัวสาร” นั้นไม่มี และในกรณีที่ว่านั้นมหาชนไทยยังผูกติดอยู่กับ “เนื้อหา” และยังประเมินคุณค่าของเนื้อหาขึ้นอยู่กับวัยเกณฑ์ทางวัฒนธรรมที่อาจจะเรียกได้ว่ามีลักษณะเป็น “ประเพณีนิยม” อยู่ไม่น้อยข้อพึงสังเกต ณ ที่นี้ก็คือว่า การสื่อสารทางสังคมยังจำต้องดำเนินไปในบริบททางวัฒนธรรมและประเด็นที่น่าวิจยยิ่งก็คือว่าเหตุใดมหาชนส่วนใหญ่ซึ่งพร้อมที่จะรับรายการ “น้ำเน่า” ทั้งหลายโดยมิได้แสดงออกซึ่งปฏิกริยาในเชิงวิจารณ์ กลับลุกฮือขึ้นมาแสดง “วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์” อันค่อนข้างจะโหดเหี้ยมต่อผู้แทนสื่อมวลชนในครั้งนั้น การวิจยในประเด็นที่กล่าวมานี้จำเป็นจะต้องเป็นการศึกษาในลักษณะสหวิทยาการ จะต้องใช้ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ จิตวิทยา สังคม

<sup>๓</sup> บทความตีพิมพ์ครั้งแรกใน วารสารธรรมศาสตร์ กันยายน ๒๕๒๕ ผู้เขียนเสนอความคิดไว้ว่า การที่มนุษย์สัมผัสมนุษย์ เป็นประสบการณ์ปฐมภูมิ การที่เราได้สัมผัสกับ “ผลงาน” ของมนุษย์ เช่นตัวงานศิลปะ เป็นประสบการณ์ทุติยภูมิ และการสัมผัสผลงานที่ถ่ายทอดผ่านตัวสื่อในลักษณะของการถ่ายแบบ (reproduction) เป็นประสบการณ์ตติยภูมิ “บทบาทของวาทกรรมในวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก” วารสารดนตรี มิถุนายน ๒๕๓๑, หน้า ๕๒-๕๓.

<sup>๔</sup> ในรายการสัมภาษณ์นางสาว พรทิพย์ นาคหิรัญกนก ทออย่างถึง ผู้แทนสื่อมวลชนของไทยตั้งคำถาม ซึ่งผู้ถูกสัมภาษณ์คนหนึ่งเห็นว่าเป็นการไม่ให้เกียรติแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ขอโต้แย้งทว่านางสาวพรทิพย์ตอบตอบนางสาวพรทิพย์ว่า

วิทยา มานุษยวิทยา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญา ทั้งในสาขาญาณวิทยา (epistemology) อรรถวิทยา (axiology) และจริยศาสตร์ (ethics)

จะขอเข้าสู่ประเด็นที่เกี่ยวกับศิลปะกับการสื่อสารทางสังคม สมมุติฐานขั้นต้นที่อาจจะเป็นแนวทางในการพิจารณาของเราต่อไปได้ก็คือว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับตัวสื่อในระบบการสื่อสารทางสังคมก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และยิ่งไปกว่านั้นยังก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางศิลปะด้วย ทั้งในแง่ของการสร้างสรรค์ การเผยแพร่ และการรับงานศิลปะ จะขอยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมจากวงการดนตรีมาพิจารณา

เป็นที่ทราบกันดีว่าเทคโนโลยีด้านการอัดเสียงเจริญก้าวหน้าไปมาก วิศวกรสามารถบันทึกเสียงวงดนตรีขนาดใหญ่ลงไว้ได้ในรูปของแผ่นเสียง แถบเสียง และแถบภาพ และเมื่อฝ่ายผู้รักดนตรีสามารถหาเครื่องเสียงที่มีคุณภาพดีมาได้ ก็สามารถที่จะนำการแสดง “เทียม” มาชื่นชมได้ถึงในครัวเรือนของตน ในกระบวนการบันทึกเสียงนั้น อาจใช้วิธีการตัดต่อ วิธีการประสมเสียงจากการบันทึกหลายครั้ง วิธีตกแต่งเสียง ทำให้

การบรรเลงอาจ “สมบูรณ์” ปราศจากข้อผิดพลาด ซึ่งอาจจะทำไม่ได้ในการบรรเลงจริงเสียด้วยซ้ำไป ถ้าผู้ผลิตมีความชัดเจนในการเผยแพร่ ในการโฆษณา และในการตลาดที่ดีด้วย ก็จะสามารถทำให้งานศิลปะ “เทียม” แพร่กระจายออกไปสู่มหาชนในวงกว้าง และในหลาย ๆ กรณีอาจเป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังในระดับนานาชาติได้ด้วย

ในบทความเรื่อง “บทบาทของวาทยากรในวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก” (วารสาร ถนนดนตรี พฤษภาคม, มิถุนายน ๒๕๓๑) ผู้เขียนได้พยายามชี้ให้เห็นว่า ระบบธุรกิจบันเทิงปัจจุบันอันตั้งอยู่บนรากฐานของตัวสื่อที่ทรงพลัง อาจสร้างความไขว่เขวและสับสนให้แก่มหาชนได้ เพราะในบางกรณีก็จริงที่จะเบนความสนใจของมหาชนจากตัวงานไปสู่ตัวศิลปินใช้กลเม็ดในการสร้างกระบวนการ “ยกย่องวีรบุรุษ” ขึ้นมาให้แก่ศิลปินผู้แสดงบางคน จนทำให้เราลืมบทบาทของศิลปินผู้สร้างงานไปโดยปริยาย อันที่จริงในศิลปะการแสดงนั้นมีศิลปินที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยอยู่ ๒ ระดับ ระดับแรก คือศิลปินผู้สร้างงาน และในระดับที่สอง คือศิลปินผู้แสดงหรือผู้บรรเลง ซึ่งอาจจะจะเป็นศิลปินคนละคนหรือคนละกลุ่ม โดยเฉพาะการแสดง

งานของผู้สร้างที่ล่วงลับไปแล้ว ศิลปินผู้แสดง  
ต้องทำหน้าที่เป็น “ผู้ตกความ” อย่างเต็มรูป  
โดยศิลปินผู้สร้างไม่มีโอกาสที่จะได้มากำกับ  
งานของตนเองอีกต่อไป ผู้เขียนไม่คิดว่าเรา  
ควรจะยกย่องศิลปินกลุ่มใดให้เหนือกว่าศิลปิน  
อีกกลุ่มหนึ่ง แต่การ “ยกย่องวีรบุรุษ” ก็อาจ  
จะเกินเลยไปจนถึงขั้นไว้วางใจได้ เช่น  
นิตยสารเยอรมันตะวันตก **Scala** ยกย่อง  
วาทยากร Herbert von Karajan ไว้ว่า  
“เมื่อเขาบรรเลงงานของโมซาร์ท เราไม่นึก  
ถึงโมซาร์ทอีกต่อไป เรานึกถึงแต่แฮร์เบิร์ต  
ฟอน คารายาน” หรือแควงการดนตรี  
ตะวันตกชอบพูดถึง ซิมโฟนี หมายเลข ๕  
ของเบโทเฟนที่บรรเลงในความควบคุมของ  
คารายานว่า “Karajan’s Fifth” แทนที่จะ  
เป็น “Beethoven’s Fifth”<sup>๕</sup>

ลักษณะ เบี่ยงเบน ที่กล่าวมานี้ เป็น  
ปรากฏการณ์ที่ค่อนข้างจะธรรมดาของสังคม  
ที่เน้นการบริโภคอันมีเทคโนโลยีและธุรกิจ  
โฆษณาเป็นตัวกำกับ เราจะสังเกตได้ว่าความ  
สำคัญของตัวสารตกทอดไป ในขณะที่การ  
โฆษณา (ชวนเชื่อ) มุ่งเน้นไปที่บุคลิกภาพ  
อันดึงดูดใจของตัวบุคคล สภาพการณ์ที่เป็น  
อยู่เช่นนี้ใช้จะเป็นที่พึงพอใจกับคนที่อยู่ในวง

การไม่ นักดนตรีผู้มีชื่อเสียงบางคนได้ออก  
ตัวแสดงปฏิกิริยาต่อต้านและตอบโต้โดยตรง  
ไปตรงมา (ถึงที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้โดยพิสดาร  
ในบทความที่อ้างถึง) ปัญหาที่เราจะต้อง  
วิเคราะห์คือว่า ระบบที่ตั้งอยู่บนประสบการณ์  
ชั้น “ศตยภูมิ” เป็นการทำลายศิลปะในทาง  
หนึ่งทางใดหรือไม่ กิตติศัพท์จะอยู่ได้ด้วยการ  
สัมผัสกับของ “เทียม” เช่นนี้หรือ มหาชน  
จำนวนหนึ่งเติบโตขึ้นมากับการสัมผัสกับงาน  
ศิลปะด้วยการผ่าน “ตัวสื่อ” ทางอิเล็กทรอนิกส์  
ไม่สนใจที่จะสัมผัสกับของจริง เช่นเดียวกับ  
บุคคลบางกลุ่มชอบที่จะดูการแข่งขันฟุตบอล  
ทางโทรทัศน์มากกว่าที่จะออกแรงไปดูการ  
แข่งขันจริง ในขณะที่บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งยืน  
ยั่นใน “สุนทรียรส” ของการแข่งขันจริงและ  
พร้อมที่จะกล่าวถึง “อารมณ์สุนทรียะ” ที่  
เขาได้รับจากการดูการเล่นที่เต็มไปด้วยศิลปะ  
และชื่นชอบกับเสียงเท้าคนที่กระทบกับลูก  
ฟุตบอล มีวิทยาการสาขาใดบ้างที่จะให้คำ  
ตอบแก่เราได้ว่ารสของศิลปะที่เราได้รับจาก  
การสัมผัสงานศิลปะโดยตรง แตกต่างจากรส  
ที่ได้รับจากการถ่ายทอดผ่านตัวสื่อ หรือ  
คุณค่าของประสบการณ์ชั้น “ปฐมภูมิ” สูง  
กว่าประสบการณ์ในลักษณะอื่น ๆ ในแง่

<sup>๕</sup> “บทบาทของวาทยากรในวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก” วารสารดนตรี มิถุนายน ๒๕๓๑, หน้า ๕๒-๕๓.

ความรู้ที่เกี่ยวกับศิลปะแขนงนั้น ๆ โดยตรง จะต้องได้รับแรงเสริมจากศาสตร์แขนงอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสุนทรียศาสตร์ และจิตวิทยา ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็น ปัญหาของศิลปะในระบบการสื่อสารทางสังคมของยุคปัจจุบัน

ถ้าเราจะตั้งคำถามว่าศิลปะในตัวของมันเองเป็นการสื่อสารทางสังคมหรือไม่เราคงจะต้องตอบรับมากกว่าตอบปฏิเสธ จริงอยู่ อาจจะมีบางกรณีที่ศิลปินบางคนสร้างงานขึ้นมาเป็นการสร้างความพึงพอใจให้แก่ตนเอง ไม่ได้มุ่งที่จะนำออกไปเผยแพร่ต่อมหาชน ถึงกระนั้นก็ตาม กระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าวก็มีลักษณะของการแสดงออกอยู่แล้ว จึงนับได้ว่าเป็น “การสื่อสาร” ในลักษณะหนึ่ง แม้ว่าจะยังไม่เป็น “การสื่อสารทางสังคม” ที่ครบถ้วนกระบวนการ แต่การที่ยังไม่ได้นำงานศิลปะออกเผยแพร่ก็มีได้หมายความว่าในกระบวนการสร้างสรรค์นั้นศิลปินมิได้มีผู้รับสมมุติ หรือ ผู้รับนิรนาม หรือ มหาชนที่ปราศจากตัวตนอยู่ในใจเลย

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การโยนหาที่จะได้แสดงออกเป็นธรรมชาติของศิลปิน แม้แต่การที่ศิลปินบางคน ประจวบกับที่ความรู้สึกและความคิดเห็นของตนไว้ในรูปของบันทึกประจำวัน หรืออัตชีวประวัติ โดยยังไม่ยอม

เผยแพร่งานเหล่านั้นในช่วงที่เขายังมีชีวิตอยู่ ก็มีได้หมายความว่าเขาต้องการเพียงจะระบายความในใจออกมา การที่เขาลงมือบันทึกสิ่งเหล่านั้นไว้ และไม่ตัดสินใจทำลายมันเสีย ก็หมายความว่าเขารอรั้งอยู่ในใจที่จะให้ “ผู้อื่น” มาร่วมรับรู้เพียงแต่เขาผัดผ่อนวันเวลาแห่งการเผยแพร่งานนั้นออกไปเท่านั้น ผลงานที่ว่านี้น่าจะจัดได้ว่ามีลักษณะของ “การสื่อสาร” และจะแปรสภาพเป็น “การสื่อสารทางสังคม” ที่เต็มรูปได้ก็ต่อเมื่อได้มีการเผยแพร่ต่อ “ผู้อื่น” หรือสาธารณชน ตัวอย่างอื่นที่พอเห็น ได้ก็เห็นจะเป็นงานประเภทกวีนิพนธ์หรือเพลงแห่งความรัก ซึ่งบางบทอาจมีลักษณะเชิงอัตชีวประวัติ เป็นการสื่อความจากตัวผู้แต่ง (หรือตัวผู้แต่งสมมุติ) ไปยังคนที่เรารัก แต่เมื่อผู้สร้างงานนั้นออกเผยแพร่ต่อมหาชน การสื่อสารจึงมิใช่เป็นไปในรูปของบุคคลต่อบุคคล (interpersonal) แต่อาจเรียกได้ว่าเป็นการสื่อสารทางสังคม (social communication) ได้ในลักษณะหนึ่งเพราะงานชิ้นนั้น ได้กลายเป็นสมบัติส่วนรวมของมหาชนไปแล้ว อาจมีลักษณะเป็นสากลที่พอจะสะท้อนความรู้สึกของคนอีกเป็นจำนวนมากได้ ในบางครั้งคนที่เขียนกวีนิพนธ์ไม่เบןอาจใช้บทกวีนั้นกลับ

ไปเป็นเครื่องมือในการสื่อสารในระดับบุคคลต่อบุคคลอีกก็ได้ ในอีกแง่มุมหนึ่งงานศิลปะเป็นเรื่องสมมุติ นิราศบางเรื่องกล่าวถึง “นาง” ซึ่งไม่มีตัวตนอยู่ในชีวิตจริง (ดังที่สุนทรภู่เองก็เคยสารภาพเอาไว้ใน นิราศภูเขาทอง) แต่สามารถทำหน้าที่ในตำแหน่งหน้าที่ “พูดแทน” หรือ “สื่อสาร” แทนคนจำนวนมากได้ ประเด็นที่น่าวิจัยก็คือว่า งานศิลปะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมในการสื่อความรู้สึกนึกคิดได้เพียงใด อย่างไร ซึ่งงานวิจัยที่ว่านี้ก็จำเป็นจะต้องเป็นงานในลักษณะสหวิทยาการอีกเช่นกัน จะต้องมีการวิเคราะห์ทำงานอย่างละเอียด เพื่อแสวงหาลักษณะต่างๆ ของการ “สื่อสาร” จะต้องมีการพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ผู้สร้างงาน ซึ่งอาจจะต้องฟังข้อมูลเชิงชีวประวัติ นอกจากนั้นจะต้องมีการศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและสังคมอันเป็นกรอบของตัวงาน รวมถึงการสำรวจความคาดหวังของ “ผู้รับ” หรือ มหาชน ตลอดจนปฏิกิริยาและความคิดเห็นที่มีต่อตัวงาน ซึ่งจำเป็นจะต้องอาศัยวิธีการศึกษาทางสังคมศาสตร์หลายแนว

เมื่อศิลปะผูกพันอยู่กับสังคม และศิลปะทำหน้าที่ในการสื่อสารทางสังคมอยู่แล้ว

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ดี หรือความเปลี่ยนแปลงในด้านของการสื่อสารทางสังคมก็ดีย่อมจะต้องมีผลกระทบต่อศิลปะ และอาจนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางศิลปะได้ด้วย จะขอเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมมาอภิปราย ณ ที่นี้

ระบบการส่งข่าวสารในปัจจุบันมีประสิทธิภาพสูงมาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในมุมโลกหนึ่งได้รับการถ่ายทอดไปทั่วโลกอย่างฉับพลัน ข่าวสารและข้อสนเทศที่ประดังเข้ามาอย่างมากมายอาจมีผลกระทบในด้านของจิตใจและอารมณ์ของผู้รับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บางครั้ง “ปริมาณ” ของข้อสนเทศทำให้เกิดความชินชา และเฉยชา ผู้รับแยกไม่ออกว่าสิ่งใดสำคัญหรือไม่สำคัญ เมื่อเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ขึ้นที่เม็กซิโก เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๘๕ ผู้คนล้มตายไปเป็นจำนวนหมื่น ในระยะเวลาใกล้เคียงกันเกิดภูเขาไฟระเบิดในประเทศโคลอมเบีย ผู้คนเสียชีวิตไปในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ประชากรทั่วโลกได้เห็นภาพอันน่าสยดสยองที่ถ่ายผ่านดาวเทียมมาปรากฏบนจอโทรทัศน์ได้ในเวลาอันรวดเร็ว สื่อมวลชนอื่นๆ เช่นหนังสือพิมพ์ และนิตยสารก็ลงข่าวพร้อมภาพได้รวดเร็วทันใจเช่นกัน ผู้รับ

สารอาจจะเกิดความสะเทือนอารมณ์ขึ้นมาอันเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ แต่ไม่ช้าไม่นานข่าวสารและข้อสนเทศอื่น ๆ ก็ประดังถมเข้ามากลบบทภาพของเพื่อนมนุษย์ผู้เคราะห์ร้ายไปเสียสิ้น เราไม่มีเวลาไม่มีโอกาสที่จะหยุดคิดหรือจุกคิด ไม่เห็นมีกวีผู้ใดเขียนบทกวีที่ช่วยความหายนะที่เม็กซิโกและโคลอมเบียขึ้นมา เหมือนเช่นที่ปราชญ์ฝรั่งเศส วอลแตร์ (Voltaire) ได้เขียน “บทกวีเรื่องภัยพิบัติแห่งเมืองลิสบอน” (Poème sur le désastre de Lisbonne) ขึ้นเมื่อปี ๑๗๕๖ หลังจากที่ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ขึ้นที่เมืองลิสบอนเมื่อปี ๑๗๕๕ วอลแตร์อยู่ในสังคมที่การสื่อสารยังด้อยพัฒนา เขาไม่มีโอกาสได้เห็นภาพของภัยพิบัติครั้งนั้น จากรากฐานของข่าวสารที่ใช้เวลาเดินทางเป็นสัปดาห์ เขาจำต้องสร้างมโนภาพของเหตุการณ์ขึ้นด้วยจินตนาการ เขามีเวลาคิดใคร่ครวญไตร่ตรอง เขาเห็นอกเห็นใจกับชะตากรรมของเพื่อนมนุษย์ เมื่อช่วยเหลือโดยตรงไม่ได้ก็ใช้วรรณศิลป์เป็นสื่อแผ่ใจออกไปโอบอุ้มเพื่อนร่วมโลกที่ต้องเผชิญเคราะห์กรรมเหล่านั้น บทกวีของวอลแตร์ทำหน้าที่เป็นการสื่อสารทางสังคมในความ

หมายที่ประเสริฐสุดของคำนี้ เพราะศิลปะสามารถสื่อสารสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจเหนือไปจากข้อสนเทศ

ในกรณีของวรรณกรรมของวอลแตร์ ผู้แต่งมุ่งกระตุ้นความสำนึกของผู้อ่านให้พิจารณาประเด็นทางอภิปรายที่ยิ่งใหญ่ว่าถ้าเราไม่อาจเข้าใจพระประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้าได้ มนุษย์ก็จำจะต้องหันหน้าเข้าพึ่งกันเองจริง อยู่ บทบาท ของงาน ศิลปะ ใน ที่นี้ย่อมเปรียบไม่ได้กับงานบรรเทาทุกข์ของกาชาดสากลหรือองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่การที่ภัยพิบัติอันใหญ่หลวงในปี ๑๗๕๕ ไม่กระตุ้นให้เกิดงานศิลปะ เช่น วรรณกรรมของวอลแตร์ขึ้นมา น่าที่จะชวนให้สงสัยว่า ระบบการสื่อสารในปัจจุบันได้เข้ามาทำลายความอ่อนไหวและความละเอียดละไมทางอารมณ์อันเป็นรากฐานของการสร้างสรรค์ทางศิลปะไปหรือไม่ ข้อสงสัยนี้เป็นประเด็นที่น่าจะต้องวิจัย และก็จะเป็นการวิจัยที่ต้องใช้ความรู้หลากหลาย

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นปัญหาของความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และระบบการสื่อสารทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปะ

<sup>๖</sup> ดูบทความของผู้เขียนเรื่อง “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของวัฒนธรรมฝรั่งเศส” วารสารสมาคมครูฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย มกราคม-มีนาคม, ๒๕๒๕, หน้า ๒๐-๒๑.

ในขั้นต่อไป จะขอหยิบยกประเด็นปัญหา ที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดและการเผยแพร่ งาน ศิลปะขึ้นมาพิจารณา

ในสังคมดั้งเดิม การถ่ายทอดศิลปะ มักเป็นไปในรูปของการที่ผู้รับมีโอกาสได้สัมผัสกับงานศิลปะโดยตรง ผู้รักศิลปะในยุค ก่อนเดินทางรอนแรมไปต่างถิ่นเพื่อจะได้ชื่นชมกับงานศิลปะบางชิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านสถาปัตยกรรมนั้น ตัวงานศิลปะจำ นวนหนึ่งเป็นศาสนสถาน ความงามทางศิลปะ จึงได้รับการเสริมจากแรงศรัทธาทำให้ผู้ชม เห็นซึ่งในคุณค่าของงานยิ่งขึ้นไปอีก ดัง ปรากฏในนิราศของไทยหลายเรื่อง ในด้าน จิตรกรรมและประติมากรรมก็เช่นกัน การได้ สัมผัสกับของจริงในสภาวะแวดล้อมอันเหมาะสม เป็นประสบการณ์ที่ผู้รักศิลปะย่อมจะต้อง เห็นคุณค่า โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังชั้น ยอดเยี่ยมนั้น ศิลปินสร้างขึ้นไว้เฉพาะที่โดย คำหนึ่งถึงสภาพแวดล้อม ชาวตะวันตกผู้รัก ศิลปะจำนวนมากหันกลับไปชมจิตรกรรมฝา ผนังของ Michelangelo ที่พระราชวังวาติกัน เมื่อได้เห็นแล้วก็ถือว่าเป็นบุญตา อาจารย์ ศิลป พีระศรี ได้เคยเตือนเอาไว้ว่า พระพุทธรูปสุโขทัยนั้นถ้าจะดูให้งามต้องดูจากมุมมอง ดั้งเดิม ศิลปินไทยบางคนเรียนรู้วิธีการเขียน

ภาพแบบไทยจากการคัดลอกภาพจิตรกรรม ฝาผนัง แต่มีความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของ ตนเองที่จะนำความรู้นั้นมาใช้ในการแสดง ออกที่มีลักษณะเป็นของตัวเอง เช่นในกรณีของ ฝื่อ หริพิทักษ์ หรือ อังคาร กัลยาณพงศ์ ในด้านของวรรณศิลป์ก็เช่นกัน กวีดั้งเดิม ถ่ายทอดงานด้วยวิธีของมุขปาฐะ ความ สามารถในการค้นเป็นองค์ประกอบสำคัญของ ประเพณีเช่นนี้เกี่ยวกับความสามารถในการจำ อันถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของนักดนตรีไทย อีกเช่นกัน ในแง่ของศิลปะการแสดงนั้น เอกลักษณ์ของการแสดงแต่ละครั้งเป็นส่วน หนึ่งของคุณค่าของงานศิลปะ การค้นคือ เครื่องประกันความเป็นหนึ่งและความเป็นเอก ของงานศิลปะและแม้แต่การแสดงที่ได้สลัก ประเพณีของการค้นไปแล้ว การบรรเลง หรือแสดงงานชิ้นเดียวกันในแต่ละครั้งย่อมจะ ต้องมีลักษณะเฉพาะ เพราะศิลปะเป็นงาน ของมนุษย์ มิใช่เป็นการถ่ายแบบด้วยเครื่อง จักร

การถ่ายทอดทางศิลปะในลักษณะที่ กล่าวมาข้างต้นอาจเปี่ยมด้วยความเข้มข้น แต่ ก็อาจมีลักษณะคับแคบอยู่บ้าง เพราะคน เป็นจำนวนน้อย ซึ่งอยู่ ณ จุดหนึ่ง ในระยะ เวลาหนึ่งเท่านั้นที่มีโอกาสได้สัมผัสกับงาน

ศิลปะ เป็นธรรมชาติแห่งการสร้างสรรค  
ของศิลปินอยู่เองที่ย่อมจะต้องไผ่ผ่นที่จะให้  
งานของตนดำรงอยู่ข้ามยุคสมัยให้ได้ มีหลัก  
ฐานอยู่มากมายที่สามารถยืนยันความทะเยอ  
ทะยานของผู้สร้างในท่านั้น และในอีกแง่  
มุมหนึ่ง ผู้รับก็ย่อมจะต้องมีความปรารถนา  
ที่จะอนุรักษ์งานที่ทรงคุณค่าเอาไว้มิให้สูญ  
สลายไปโดยง่าย การสื่อสารข้ามยุคสมัยและ  
ข้ามถิ่นที่ จึงกลายเป็นเอกลักษณ์และเอก  
สิทธิ์ของศิลปะ และสิ่งที่ประกันความคงทน  
ถาวรของงานศิลปะก็คือความหมายและคุณค่า  
อันเป็นสากลนั่นเอง ในแง่การถ่ายทอด  
ทางศิลปะจึงแตกต่างจากการสื่อสารที่เป็น  
เพียงข้อสนเทศ ในแง่ของศิลปะ การสื่อสาร  
ทางสังคมเป็นกิจกรรมของผู้ที่สำนึกในคุณค่า  
ของตัวสาร การสร้างศักยภาพในด้านความ  
คงทนถาวรให้แก่งานศิลปะมิใช่เป็นเรื่องของ  
การเลือกสรรวัสดุ หรือตัวสื่อที่เหมาะสมเท่า  
นั้น แต่เป็นการพัฒนาทวิวิธีในการแสดง  
ออกด้วย เราคงจะไม่ตีความอย่างตื้น ๆ ว่า  
ความคงทนถาวรของวรรณกรรมเอกของโลก  
เป็นผลมาจากการคิดค้นแท่นพิมพ์ขึ้นมาใน  
โลกตะวันตก หรือเราคงจะไม่เหมาเอาว่า  
ดนตรีตะวันตก “เจริญ” กว่าดนตรีไทย  
เพราะมีระบบการถ่ายทอดด้วยตัวโน้ต

ในต้นวรรณศิลป์นั้น นอกเหนือไป  
จากสาระอันทรงคุณค่าแล้ว ภาษาวรรณศิลป์  
อันเป็นภาษากลางที่กว้านมาหลอมให้เป็นสื่อ  
เฉพาะของชนย่อมจะมีลักษณะบางประการที่  
อยู่เหนือความซ้ำซากจำเจของภาษาที่ใช้ใน  
ชีวิตประจำวัน สามารถดึงดูดใจ และสร้าง  
ความประทับใจให้แก่ผู้รับข้ามยุคข้ามสมัยข้าม  
ถิ่นที่และในบางครั้งก็ข้ามชาติข้ามภาษาได้  
ตัวอย่างงานของเชกสเปียร์ก็เห็นประจักษ์ชัด  
อยู่แล้ว จริงอยู่ภาษาอาจเป็นอุปสรรคสำหรับ  
ผู้ที่มิใช่เจ้าของภาษา การสื่อสารด้วยวรรณ-  
คดีจึงมีข้อจำกัดอยู่มาก แต่ “ภาษา” ของ  
ศิลปะแขนงอื่นอาจสร้างความสัมพันธ์ได้ดีก  
ซึ่งกว่า เช่น คีตศิลป์ ซึ่งในบางลักษณะ  
อาจเรียกได้ว่าเป็นศิลปะที่ปราศจากเชื้อชาติ  
ข้อสรุป ณ ที่นี้ก็คือ ศักยภาพในการสื่อสาร  
ในวงกว้าง ในลักษณะที่เป็นสากล เป็น  
คุณสมบัติของศิลปะที่มีมาแต่ดั้งเดิมแล้ว

เทคโนโลยียุคใหม่ได้ใช้คุณสมบัติที่  
ว่านี้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ความ  
สามารถในการถ่ายแบบ (reproduce) โดย  
เฉพาะการถ่ายแบบด้วยเครื่องจักรกล ทำให้  
เกิดการปฏิวัติขึ้นในวงการศิลปะสมัยใหม่ การ  
ที่ศิลปินหนึ่งคนสร้างงานขึ้นมาเพียงชิ้นหนึ่ง  
แล้วมีผู้นำงานชิ้นนั้นมาถ่ายแบบออกไปได้เป็น

ล้าน ๆ ชิ้น นับได้ว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร การผลิตด้วยเทคโนโลยีทำให้กระบวนการถ่ายทอด และเผยแพร่งานศิลปะเปลี่ยนแปลงไป งานศิลปะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริโภคของคนหมู่มาก มีการแข่งขันกันในด้านของการตลาด บทบาทของการโฆษณา มีมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มโนทัศน์เกี่ยวกับความคงทนถาวรของงานศิลปะที่ผู้เขียนกล่าวมาข้างต้นจะนำมาใช้กับสังคมบริโภคได้ไม่ถนัดนัก เพราะเราไม่อาจแน่ใจได้ว่า ผู้รับมีอิสระพอที่จะใช้วิจารณญาณของตนในการประเมินคุณค่าของงานศิลปะ โดยที่มิได้ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณา เช่นเดียวกับข้อสนเทศที่ประดังกันเข้ามามากมาย งานศิลปะ (ที่ถ่ายแบบมาจากต้นฉบับ) ออกมาสู่ “ตลาด” มากมาย และงานบางชิ้น เช่น ในรูปของเพลง ก็อาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงไม่กี่เดือน เราไม่อาจแน่ใจได้ว่างานศิลปะที่ประสบ “ความสำเร็จ” เป็นผลมาจากการคัดสรรที่เป็นธรรมชาติ (natural selection) หรือเป็นผลลัพธ์ของสงครามทางธุรกิจ การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสารจึงมิใช่เป็นการสื่อสารทางตรงอีกต่อไป แต่เป็นการสื่อสารที่ตัวกลางเข้ามามีบทบาทสูงมาก อันที่จริงเรา

คงจะกล่าวไม่ได้เต็มปากว่า การสื่อสารทางสังคมของยุคใหม่ได้ตกเป็นทาสของ ตัวสื่อ ไปเสียแล้ว ทั้งนี้เพราะตัวสื่อเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต มนุษย์ยังเป็น “ผู้กำกับการแสดง” อยู่อย่างเต็มที่ และมนุษย์เฝ้าที่นาสะพรั่งกลัวที่สุดก็คือ ตัวกลาง ในกระบวนการสื่อสารนั่นเอง เพราะในหลายๆ กรณีจุดมุ่งประสงค์หลักของตัวกลางเหล่านี้ก็คือผลกำไร เราคงจะต้องมาวิจัยกันในประเด็นที่ยากยิ่งว่า การแสวงหาคูณค่าที่แท้จริงของงานศิลปะในกรอบของสังคมปัจจุบันเป็นไปได้หรือไม่ อย่างไร ซึ่งก็จำเป็นจะต้องเป็นงานวิจัยแบบสหวิทยาการอีกเช่นกัน

ความเปลี่ยนแปลงของตัวสื่อที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางศิลปะนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นไปในทางลบเสมอไป สื่อใหม่อาจจะทำให้เกิดศิลปะแขนงใหม่ได้ ภาพถ่ายอาจจะเป็นตัวอย่างที่ดีของศิลปะแบบใหม่ที่มีศักยภาพมหาศาล ศิลปินภาพถ่ายทราบดีว่า สื่อตัวนี้มีได้ใช้แต่เพียงสร้างภาพให้ตรงกับของจริง หรือความเป็นจริงเท่านั้น แต่สามารถที่จะนำมาปรับใช้ให้เอื้อต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปะไม่แพ้พวกมันและสิ่งที่จิตรกรเอกเคยใช้มาแต่ดั้งเดิม

ในค่านของดนตรีก็เช่นกัน เครื่องดนตรีชนิดใหม่บางประเภท เช่นเครื่องดนตรีไฟฟ้า ให้เสียงที่ผิดแผกไปจากเครื่องดนตรีแบบประเพณี ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ในแนวใหม่ขึ้นได้ บางครั้งก็เป็นโอกาสให้เกิดการประสมวงแบบใหม่ขึ้น ที่สามารถสร้างประสบการณ์ทางคีตศิลป์ในแนวที่แปลกออกไปจากของเดิม เช่นดนตรีของวง “ฟองน้ำ” เป็นต้น มีผู้เชี่ยวชาญดนตรีบางคนกำลังใช้ Synthesizer จำแนกเสียงตามระบบของดนตรีไทยออกไปให้ละเอียดกว่าเดิม ซึ่งอาจจะนำไปสู่การสร้างการประสานเสียงขึ้นมามีได้ ทักษะศิลป์แนวใหม่ใช้สื่อต่าง ๆ เข้ามาประสมเป็นการสร้างภาพด้วยวิธีใหม่โดยใช้เครื่องฉายวิดีโอเป็นเครื่องมือหลัก

ถ้าจะหันไปมองสถาปัตยกรรมบ้าง ก็พอจะเห็นได้ชัดว่าในบางครั้งสถาปนิกทำประหนึ่งว่าสมยอมให้ตัววัสดุมาเป็นตัวกำกับในการออกแบบ ดังตัวอย่างอาคารกระจกทั้งหลายของตึกบริษัทการบินไทย ยิ่งไปกว่านั้นมีการนำเอามโนทัศน์ (concept) ที่สำคัญๆ ของสังคมมาเป็นทิศทางหลักในการสร้างสรรค์ เช่น ศูนย์ Pompidou ที่กรุงปารีส ซึ่งเท่ากับเป็นประกาศว่าสังคมแห่งเทคโนโลยีก็ควรจะมีส่วนวัฒนธรรมที่สะท้อนให้

เห็นถึงวิญญานแห่งเทคโนโลยี สถาปนิกของไทยบางคน “เล่น” กับมโนทัศน์ได้นำสนใจเช่นกัน เช่นกรณีของ “ตึกหุ่นยนต์” ที่ถนนสารซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดที่ว่าสังคมในศตวรรษที่ ๒๑ จะเป็นสังคมที่เครื่องจักรกลและสมองกลจะเข้ามามีบทบาทในการนำชีวิต

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าพัฒนาการของเทคโนโลยีมิได้เป็นตัวทำลายความคิดสร้างสรรค์ในทางศิลปะแต่อาจเป็นตัวกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดทิศทางใหม่ๆ ปัญหาที่ชวนให้แสวงหาคำตอบในชั้นต่อไปก็คือว่า ศิลปินผู้มีความคิดก้าวหน้าเหล่านี้กำลังสื่อสารกับใคร เขากำลังสร้างงานขึ้นมาเพื่อสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบันหรือไม่ จำเป็นหรือไม่ที่ศิลปินจะต้องสื่อสารกับสังคมร่วมสมัย เราอาจจะต้องช่วยกันวิจัยเพื่อหาคำตอบในประเด็นเหล่านี้

สิ่งที่เราไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ ศิลปินของเราจำนวนหนึ่งให้ความสนใจกับพัฒนาการของศิลปะในระดับ “สากล” และก็มีความทะเยอทะยานที่จะสร้างงานขึ้นมาซึ่งอาจจะสื่อความได้กับประชาชนในระดับ “สากล” เช่นกัน โดยหลักการแล้วแนวทางที่กล่าวมา

เป็นสิ่งที่พึงสนับสนุน แต่ผู้เขียนเองยังอดเคลือบแคลงสงสัยไม่ได้ว่า ลักษณะ “สากล” ที่กล่าวมานั้นมีความเป็น “สากล” สักเพียงใด เพราะในบางครั้ง “สากล” อาจจะแปลว่า “ตะวันตก” บางกระแส และก็อาจจะเป็นกระแสของยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจบางตอนเท่านั้น ที่มีการกล่าวกันในวงการตะวันตกว่า “โลก” จะพัฒนาต่อจาก “สังคมอุตสาหกรรม” ไปสู่ “สังคมข่าวสาร” (Information Society) นั้น อาจจะมิใช่เป็นการแสดงออกซึ่งความหลักแหลมของปราชญ์ที่สามารถมองเห็นการณ์ไกล แต่อาจจะเป็นนโยบายของจักรวรรดินิยมแห่งการสื่อสารที่ชาวนุลาตซึ่งหวังจะกลับมาครองโลกอีกครั้งหนึ่ง เพราะผู้เชี่ยวชาญตะวันตกก็ยอมรับอย่างตรงไปตรงมาว่า “ข่าวสารคืออำนาจ” (Information is power.)<sup>๗</sup> การได้เปรียบเสียเปรียบคงจะมีได้ขึ้นอยู่กับคุณค่าของข่าวสาร แต่คงจะขึ้นอยู่กับพลังอำนาจของผู้ครอบครองตัวสื่อเทคโนโลยีการสื่อสาร และตลาดในระดับนานาชาติ และเราท่านก็ทราบกันอยู่ดีว่า

ประเทศกำลังพัฒนาเช่นประเทศเราคงจะตกอยู่ในภาวะของผู้เสพหรือผู้บริโภคร่วมไปอีกนาน “สังคมข่าวสาร” ที่ถูกกำกับด้วยคอมพิวเตอร์นั้นอาจจะกลายเป็น “ศิษย์ของพ่อมด” (sorcerer's apprentice) ที่ตัวปรมาจารย์เองคุมไม่ได้ Joe Weizenbaum ศาสตราจารย์ในวิทยาการคอมพิวเตอร์แห่งสถาบัน MIT ได้ให้คำเตือนเอาไว้ว่า “ระบบ (คอมพิวเตอร์) ขนาดใหญ่ในปัจจุบันไม่มีผู้ให้กำเนิด มัน...เพียงแต่กลายสภาพมาเป็นสิ่งที่มันเป็นอย่าง”<sup>๘</sup> ยิ่งไปกว่านั้น “ผู้ออกแบบ (โปรแกรมคอมพิวเตอร์) ไม่สามารถที่จะคาดได้ว่าเครื่องจักรกลของเขาจะพัฒนาไปในทางใด”<sup>๙</sup> สิ่งที่น่าวิตกสำหรับผู้ต่อต้านอย่างรุนแรงก็คือการที่ความวุ่นโหนตนี้เรื่อง “ความรู้” ในบริบทของสังคมการสื่อสารมิใช่ “ความรู้” ที่มาจากชีวิตประจำวัน”<sup>๑๐</sup> แต่เป็นความรู้ที่ผ่านตัวสื่อและตัวกลางมาสู่ผู้รับ

นั่นคือประเด็นที่สำคัญยิ่งที่เกี่ยวข้องกับ “ศิลปะกับการสื่อสารทางสังคม” ลักษณะ

<sup>๗</sup> Daniel Bell : “The Information Society.” In : *The Microelectronics Revolution*. Edited by Tom Forester. Oxford 1980, p. 515.

<sup>๘</sup> Joe Weizenbaum : “Once more, the Computer Revolution.” Ibid. p. 563.

<sup>๙</sup> Ibid. p. 564.

<sup>๑๐</sup> Ibid. p. 555.

ของสังคมที่เน้นการบริโภคได้เข้ามาครอบงำสังคมไทยมากขึ้นทุกที และผู้รับสารก็จะ “มั่งง่าย” ยิ่งขึ้นทุกวัน เพราะระบบการผลิตและการตลาดของยุคใหม่ชอบที่จะยึดเยียดและบิดเบือนผลผลิตให้ถึงที่อย่างสะดวกคาย งานศิลปะที่มาถึงผู้บริโภคในลักษณะของการถ่ายแบบ (reproduction) อาจเทียบได้กับข้อเสนotec ที่ผ่านมาจากสมองกล ที่มีใช้เป็นการแสวงหาความรู้หรือการรับความรู้โดยตรงจากชีวิตประจำวัน สังคมไทยปัจจุบันอาจจะถอยห่างจากสภาพดั้งเดิมมามากจะขอยกตัวอย่างจากวงการดนตรีมาอีกครั้งหนึ่ง แต่เดิมนั้นคนฟังดนตรีกับคนเล่นดนตรีเป็นกลุ่มเดียวกัน บางครั้งเราต้องลงแรงหัดเครื่องดนตรีเพื่อที่จะได้รู้จักดนตรีไทยอย่างใกล้ชิดและลึกซึ้ง การสื่อสารทางสังคมในลักษณะที่ว่านี้อาจจะมีข้อจำกัดในแง่ที่ว่าดนตรีอาจจะสื่อไปถึงคนจำนวนน้อย แต่ความเข้มข้นของตัวสารและของกิจกรรมการสื่อสารอยู่ที่ลักษณะที่เป็นการเข้าร่วม (participatory) ของสมาชิกในประชาคมนั้น ๆ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคงจะเห็นได้จากการเปรียบเทียบภาพของนักดนตรีไทย (เดิม) คนหนึ่งที่ต้องไปขอ “ต่อ” เพลงท่วงท่อนจากครู กับภาพของผู้เล่นกีตาร์ไฟฟ้าคนหนึ่งซึ่งพยายามจะ

“แกะ” เพลงร็อกเพลงหนึ่งจากแถบเสียง (และเมื่อแกะได้แล้วก็จะเอาไปใส่เนื้อไทย ออกแสดงต่อมหาชนต่อไป) เราจะเลือกเดินทางใด หรือเราจะหาทางรวมขอมวิธีการทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน การวิจัยพฤติกรรมเชิง “บริโภค” ทั้งในแง่ของผู้ส่งสารและผู้รับสารในการศิลปะของไทยในปัจจุบันอาจจะให้คำตอบที่ชี้ทางอันเหมาะสมได้

การนำเอาประสบการณ์จากวงการศิลปะมาพิจารณาในกรอบของประเด็นปัญหาที่ว่าด้วยการสื่อสารทางสังคม อาจเป็นเครื่องช่วยให้เราได้ข้อสรุปรวมบางประการ ที่นำไปใช้วิเคราะห์ปัญหาทางสังคมในวงที่กว้างออกไปได้ แต่ข้อสรุปเหล่านั้นน่าที่จะได้รับการตรวจสอบจากการวิจัย ทั้งที่เป็นการวิจัยในหัวข้อที่กว้างและที่เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี เราคงไม่จำเป็นจะต้องพูดถึง “ความเป็นไปได้” ในการวิจัยร่วมสาขา แต่เราคงจะต้องยอมรับว่า การวิจัยร่วมสาขาน่าจะเป็นอย่างยิ่งในการแสวงหาคำตอบที่น่าจะเชื่อถือได้ เรื่องของการหาคำตอบด้วยการวิจัยเป็นวิสัยของนักวิชาการ แต่ถ้าจะพูดกันในระดับชาวบ้านแล้ว ปัญหาบางประการที่เกี่ยวกับการสื่อสารทางสังคม เป็นปัญหาที่เห็นโจ่งแจ้งอยู่แล้วกว่าจะวิจัยเสร็จเรามีสูญเสียความเป็น “ไท” ไปแล้วหรือ ●